

43. Мирзоев Г.Д. Ислам в контексте общественного сознания таджиков (история и современность): Автореф. дис... канд. филос. наук. – Душанбе, 2009. – 22 с.
44. Самиев Б.Д. Социально-исторические идеи таджикских просветителей конца XIX – начала XX в.: Автореф. дис... д-ра филос. наук. Душанбе. 2009. – 46 с.
45. Рахнамо Х. А. Проблема власти в политическом процессе современного Таджикистана: Автореф. дис... канд. пол. наук. – Душанбе, 2007. – 22 с.

УДК 94:323.1+327(575.4)

Цанко О.М.

ЧИННИКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ СУЧАСНОГО ТУРКМЕНИСТАНУ

У статті розкривається сутність національного традиціоналізму у зовнішній політиці сучасного Туркменістану. Основна увага також приділена з'ясуванню основних чинників національного традиціоналізму та визначенні ступеня їх впливу на формування політики туркменського нейтралітету, яка з часом трансформувалася у політику ізоляціонізму.

Ключові слова: зовнішня політика, іслам, нейтралітет, Туркменістан, кланові зв'язки, національний традиціоналізм, корупція.

Цанко О.М. Факторы национального традиционализма во внешней политике современного Туркменистана

В статье раскрывается сущность национального традиционализма во внешней политике современного Туркменистана. Основное внимание также уделено выяснению основных факторов национального традиционализма и определению степени их влияния на формирование политики туркменского нейтралитета, которая со временем трансформировалась в политику изоляционизма.

Ключевые слова: внешняя политика, ислам, нейтралитет, Туркменистан, клановые связи, национальный традиционализм, коррупция.

Tsapko O. Factors of national traditionalism in the foreign policy of modern Turkmenistan.

The article reveals the essence of national traditionalism in the foreign policy of modern Turkmenistan. The focus is also on identifying the main factors behind national traditionalism and determining the extent of their influence on the formation of Turkmen neutrality policy, which over time has evolved into a policy of isolationism.

Keywords: foreign policy, Islam, neutrality, Turkmenistan, clan ties, national traditionalism, corruption.

На сьогодні основним принципом зовнішньої політики Туркменістану є проголошений 1995 р. його постійний нейтралітет. Статус постійно нейтральної держави закріплено також і в ст.6 Конституції Туркменістану. 12 грудня 1995 р. ГА ООН ухвалила резолюцію про «Постійний нейтралітет Туркменістану». Тим самим міжнародна спільнота визнала особливий статус молодій державі. В резолюції говорилося, зокрема, що ООН «визнає і підтримує проголошений Туркменістаном статус постійного нейтралітету; закликає держави-члени ООН поважати цей статус Туркменістану, визнаючи також його незалежність, суверенітет і територіальну цілісність» [1, с.138]. За цю резолюцію проголосувало 185 держав-членів ООН.

Цій події передувала тривала й наполеглива робота керівництва країни, очолюваної президентом С. Ніязовим. Вона розпочалася відразу після проголошення Туркменістаном незалежності 27 жовтня 1991 р. В день проголошення незалежності країни було ухвалено конституційний закон (на той час Конституцію країни ще не було прийнято) «Про незалежність і основи державного устрою Туркменістану». Цим було покладено початок державного будівництва, визначення внутрішнього і зовнішнього політичного курсу країни. Подальші перспективи визначалися у прийнятій 18 травня 1992 р. Конституції Туркменістану [2, с.91].

Основні напрями сучасної зовнішньої політики держави визначені в «Декларації про зовнішньополітичний курс Туркменістану в XXI столітті на принципах постійного нейтралітету, миролюбства, позитивного добросусідства і демократії», що була прийнята 27 грудня 1999 р. Халк Маслахати (Народною Радою) країни [3, с.269].

Сама ж політика туркменського нейтралітету виходить із історичних традицій туркменського народу, які на пряму є пов'язаними з його споконвічною боротьбою за свою незалежність.

На сьогодні проблеми традиціоналізму, притаманного міжнародній діяльності Туркменістану, в історичній науці, розглядалася у працях М. Зайделя, Г. Кліпкова. Також досліджено окремі теоретичні аспекти таких неформальних інститутів зовнішньої політики, як-от: корупція (Г. Кохан), непотизм, клановість (Ю. Нісневич), патрон-клієнтські системи (О. Фісун). Окремі питання зовнішньої політики Туркменістану розглядалися у працях О. Кожухара, А. Куртови, Т. Ляшенко, М. Олкотт та ін. На історичні чинники традиціоналізму туркменської політики звертається увага у працях Р. Жангожі, Т. Метельової та ін.

Тривалий час туркмени не мали власної держави, а різні їх етнічні групи вважалися підданими хівинських ханів, бухарських емірів та іранських шахів, однак фактично туркменські племена були самостійними і проводили незалежну зовнішню політику. Зокрема це стосується етнічних спільнот, які населяли оазиси Мерв та Геок-Тепе. Туркмени, в порівнянні з іншими центральноазійськими народами, найпізніше визнали над собою владу Російської імперії. Крім того, саме в Туркменістані найдовше існував рух «моджахедів» (у російському трактуванні – «басмачів»), як борців за віру та незалежність туркменського народу, і цей рух тривав аж до 1930-х рр.[4, с.138].

Тому при формуванні зовнішньої політики Туркменістану, поряд з прагматичними інтересами, значну роль відіграють і чинники туркменського традиціоналізму, які сформувалися у туркмен впродовж тривалого історичного розвитку. До таких чинників, зокрема, відносимо:

- значна ступінь присутності у житті Туркменістану регіонально-кланових зав'язків, які поряд із внутрішньою політикою впливають і на міжнародну діяльність держави;
- важливе значення ісламу, як фактору цивілізаційного та духовно-культурного впливу, для зовнішньополітичної орієнтації Туркменістану;
- прагнення правлячої еліти Туркменістану прискорити процес консолідації туркмен в єдину націю, усвідомлення ними своєї національної ідентичності.

Аналізуючи основні чинники традиціоналізму, слід звернути на ряд його характеристик, які прямо чи опосередковано впливають на зовнішню політику сучасного Туркменістану. До них ми, зокрема, відносимо:

- переплетення патріархально-родових відносин із модернізмом та потребою реагувати на виклики глобалізації;
- клановість політики, яка посилюється авторитарними методами здійснення політики;
- сакралізація державних лідерів і встановлення режиму їхньої практично необмеженої влади;
- культивування патерналістського типу політичної свідомості громадян;
- зрощення влади та фінансово-промислового капіталу;
- активне використання неформальних норм, як засобу взаємодії між основними політичними акторами;
- політичний фаворитизм і корумпованість керівної еліти [1, с.112].

З огляду на такі реалії, притаманні країнам західної цивілізації демократичні перетворення виявилася своєрідною пасткою для Туркменістану, що опинився «поза модернізацією та раціоналізацією». Адже там з моменту проголошення незалежності розпочали відтворювати традиційні архаїчні практики, що є «неадекватними сучасному світові та стрімкій динаміці економічних процесів і соціальних змін» [5, с.46].

Для Туркменістану, як і для інших країн центральноазіатського регіону, з моменту проголошення незалежності був притаманний певний інституційно-правовий вакуум, що заповнився неформальними відносинами та інститутами. Діючі системи особистих зв'язків склали суттєвий компонент традиціоналізму, архаїчності політики, що суперечить модерній інституційній структурі. Все це згодом призвело до переродження політики нейтралітету в політику ізоляціонізму.

Самі ж регіонально-кланові зав'язки в Туркменістані склалися історично, були засновані переважно на земляцькій єдності та, в свою чергу, певним чином структувалися на всіх рівнях соціальних відносин. Тут слід виділити п'ять великих локальних субетнічних районів республіки, зокрема народи теке (текінці), що переважають у центральній частині країни (у тому числі й Ашгабаті), йомуди (ємуди) – у західних регіонах, салири і сарики – у південних, прикордонних з Афганістаном районах, ерсари – вздовж середньої й верхньої течії Амудар'ї, човдури – населяють Дашховузький і північ Лебапського велаятів [5, с.250].

Впродовж століть «долинний» («оазисний») патріотизм відіграв ключову роль у процесах соціалізації та ідентифікації населення республіки. При цьому, в радянський період зазначена кланова система не лише не була ліквідована, а навпаки, підтримувалася Москвою як своєрідний чинник стримування і противаг, з метою забезпечення внутрішньої стабільності в республіці.

Так, до 1951 р. при владі в Туркменістані перебували представники текінського клану, оскільки Ашгабат знаходився на їхній історичній території [5, с.253]. Однак з 1951 р. розпочинається зміна правлячих еліт. Так, з 1951 по 1958 рр. керував республікою С. Бабаєв, який був вихідцем з клану алілінців, згодом його змінив представник клану мари Д. Караєв. У 1960–1969 рр. республікою керують представники клану йомудів, зокрема Б. Овезов, а після нього – М. Гапуров [4, с.207]. Починаючи з 1973 р., влада в республіці перейшла знову до клану теке.

Після розпаду СРСР, коли вже не було спроб радянської влади ліквідувати клани, їхній вплив на внутрішню політику зріс.

На клановому характері влади у державах Центральної Азії та виході в пострадянський період на нові позиції трайбалістичних практик акцентує свою увагу Г. Кліпкова [6]. Американська дослідниця К. Коллінс у книзі «Логіка кланової політики в Центральній Азії» зауважує, що «формальні режими усе більше вбирають у себе неформальну кланову політику. Так що клани стають первинним джерелом політичної й економічної влади в міру того, як їхні неформальні зв'язки проникають в інститути режиму. Кланова політика перешкоджає консолідації як демократичних, так і авторитарних режимів і може їх підірвати» [7, р.226].

Все це стосується напряму і Туркменістану. Так, на думку Р. Жангожи, у випадку Туркменістану ми «маємо справу з однією з форм тоталітаризму, в якій поєднано ознаки диктатури з особливостями східних «деспотій» [8, с.21]. Тут мова насамперед іде про період президентства С.Ніязова (1990–2006). Політичний режим Туркменістану О. Фісун визначає як «султаністський неопатримоніалізм» [9, с.10]. Ю.Нісневич відносить режими Туркменістану до неоавторитарних, зокрема такого різновиду як «персоналістський режим» [10, с.116].

Сучасна кланова система Туркменістану, яку сформував перший президент Туркменістану С. Ніязов, характеризується протиборством кланів. На початку свого правління він спирався на підтримку чарджоуського клану, який був одним з відгалужень клану теке. Однак згодом з метою уникнення монополії на владу в руках одного клану, С. Ніязов своїм вольовим рішенням почав залучати до управління державою представників периферійних кланів.

Після приходу в 2006 р. до влади Г. Бердимухамедова, основні владні повноваження перейшли до текінців. Вихідцями з цього клану є майже $\frac{3}{4}$ державних чиновників та 90% силовиків. Нинішня правляча верхівка Туркменістану «функціонує в межах суворої ієрархії, де пріоритетними є особиста відданість президенту та спільність походження» [11].

Така кланова диспозиція залишається в Туркменістані і на сьогодні. Крім того, саме через регіонально-кланові зв'язки рівень національної самосвідомості туркмен залишається низьким, незважаючи навіть на існування єдиної держави.

Характеризуючи клановість політики Туркменістану, слід звернути нашу увагу і на фактор корупції, яка в країні має системний характер. Так, у

світовому індексу сприйняття корупції за 2016 р. Туркменістан був на 154-му, а сусідній Узбекистан – на 158-му місці [12]. За останні п'ять років зафіксовано незначне підвищення туркменського корупційного індексу, але він не змінив загальну ситуацію. У межах регіону Центральної Азії саме показники Туркменістану є найкритичнішими. В оцінках Transparency International, уряд держави робить недостатньо для мінімізації корупції, громадяни бояться виходити на антикорупційні протести. На нашу думку, основна причина тотальної корумпованості вбачається, перш за все, в типі політичної культури населення, яке у своїй більшості толерує корупцію, формуючи тим самим «феномен корупційної прагматичності». Натомість антикорупційні цінності не стали частиною загальної політико-правової культури населення Туркменістану [6, с.92-93].

Політика ізоляціонізму також призвела до загальної закритості Туркменістану та майже цілковитої непроникності його «інформаційних кордонів». Незалежний період розвитку Туркменістану характеризується дослідниками як «демодернізація» [13, с.220]. Цю державу порівнюють із «феодалним заповідником». Як відзначають Р. Жангожа та Т. Метельова, наприкінці 1980-х рр. у країні формувалися елементи громадянського суспільства, але після приходу до влади С. Ніязова вони були швидко винищені [14, с.201]. Тут зауважимо, що, на відміну від решти пострадянських держав, Туркменістан від боротьби із хабарництвом і корупцією фактично відмовився. «Всередині 1990-х рр. під гаслом соціальної справедливості заробітну плату державним чиновникам було фактично скасовано, а систему поборів і хабарів легалізовано й оголошено єдиним природним джерелом їхніх доходів» [14, с.204].

Другим чинником, який впливає на зовнішню політику сучасного Туркменістану, є релігійний. З кінця 80-х рр. ХХ ст. в Туркменістані почався процес реісламізації. Для туркменського керівництва, так само як і для інших центральноазіатських країн, постало першочергове завдання – використати об'єднавчу роль ісламу як для внутрішнього зміцнення своєї держави, так і для підняття її зовнішньополітичного авторитету. Через особливості історичного розвитку іслам в Туркменістані є не лише релігією, а й способом життя переважної більшості туркмен-мусульман і значною мірою основою їхньої цивілізаційної самоідентифікації. У цьому сенсі роль релігії тут відрізняється від християнських країн, де віра перетворилася на особисту справу людини. Іслам в Туркменістані, навпаки, значною мірою регулює

соціокультурну сферу суспільства, у тому числі взаємини між людьми, поведження в побуті, сімейно-шлюбні відносини, а також істотно впливає на суспільно-політичне життя.

Стосовно зовнішньополітичної сфери, згідно з С. Хантінгтоном, політичне та економічне зближення країн за цивілізаційним принципом особливо чітко прослідковується у світі ісламу. Слід визнати, що на сьогоднішній день жодна із сучасних етноконфесійних і цивілізаційних ідентичностей не може зрівнятися з об'єднавчо-консолідуючим потенціалом ісламу, як однієї із найбільших світових релігій.

Сучасний Туркменістан, так само як і більшість країн центрально-азійського регіону, використовує особливості ісламу, зокрема його соціально-культурної складової, задля реалізації свої зовнішньополітичних цілей. Найбільш чітко це проявляється у відносинах країни з її найближчими сусідами, а саме – Узбекистан та Казахстаном, а також Туреччиною та Іраном. Виходячи з проголошеної політики нейтралітету, офіційний Ашгабат тривалий час зберігав нейтральність стосовно неформального суперництва Казахстану і Узбекистану за неофіційну регіональну першість. Однак після відвідин президентом Туркменістану С. Ніязовим з офіційним візитом Бухари у листопаді 2004 р. і підписання ним зі своїм узбецьким колегою І. Карімовим двостороннього договору «Про дружбу, зміцнення довіри і розвиток співробітництва», офіційний Ашгабат частково відійшов від політики нейтралітету. Цей відхід тогочасне туркменське керівництво пояснювало потребою у зближенні двох близьких по духу та культурі народів – туркменів та узбеків. Однак, на думку більшості експертів, туркменсько-узбецьке зближення носило передусім антиказахський аспект і стало спробою формування нового «центру сили» (Ташкент-Ашгабат) на противагу тісній взаємодії Казахстану, Киргизстану і Таджикистану.

При формуванні своєї зовнішньої політики щодо Туреччини, керівництво Туркменістану активно використовує турецьку пантюркістську риторіку задля вирішення своїх економічних проблем. Зокрема, турецькі інвестиції активно залучаються до розбудови інфраструктури туркменського порту Туркменбаши, куди компанії з Туреччини вже вклали 2 млрд дол. США [15, с.46].

На сьогоднішній день для Туркменістану Туреччина є одним із найважливіших інвесторів. В перспективі планується, що впродовж найближчих десяти років об'єм турецьких інвестицій в економіку країни

повинен перевищити 30 млрд дол. США [16, с.79]. Водночас Анкара сьогодні зміщує акценти з ідеологічних аспектів на питання практичні, дещо послабивши пантюркістську риторику й взявши на озброєння тактику, побудовану на принципах так званої «realpolitik».

У відносинах з Іраном, нинішній Туркменістан використовує в своїх інтересах один із важливих ідеологічних концептів зовнішньої політики сусідньої країни, а саме – «експорт ісламської революції» [17]. Так, ще в середині 90-х рр. ХХ ст. було прийняте рішення про будівництво першої гілки туркмено-іранського газопроводу, 80% вартості якого було профінансовано саме іранською стороною. Нині Туркменістан та Іран зв'язують вже два трубопроводи, по яким туркменські компанії експортують близько 14 млрд м³ газу з перспективою подальшого збільшення його обсягів до 20 млрд м³ на рік [16, с.82]. На сьогодні у Туркменістані працюють представництва понад двохсот іранських фірм, будується близько сотні промислових об'єктів. Іран також є найбільшим імпортером туркменської нафти та електроенергії, другим після КНР імпортером газу [18, с.182].

Таким чином, Іран здійснює відчутний позитивний вплив на розвиток загальної транспортної інфраструктури Туркменістану, що дозволяє керівництву останнього розв'язувати проблему диверсифікації свого газового експорту, а саме – дозволяє позбутися монополії Росії в транзиті туркменського газу.

Третім чинником, який впливає на формування зовнішньої політики сучасного Туркменістану, є потреба формування сучасної туркменської нації, та, як зазначав С. Ніязов, «возвеличення туркменського національного духу» на основі злиття ідентичностей туркменських племен та регіональних союзів.

З цього приводу слід зазначити, що перед Туркменістаном після проголошення в 1991 р. незалежності постала проблема формування власної системи національних символів. В цьому відношенні вважаємо є досить слушною думка Е. Сміта, який зазначає: в державах азійського регіону «після здобуття ними незалежності, концепція нації залишається здебільшого громадянсько-територіальною», і саме тому вони «намагаються об'єднати та інтегрувати в нову політичну спільноту часто етнічно строкате населення». Виходячи із зазначеної парадигми, ми робимо висновок, що в сучасному світі формується своєрідний «територіальний націоналізм», який повинен створити нову «територіальну націю» з колишньої колоніальної держави» [19, с. 90].

Згідно з висновком, зробленим Л. Фаллерсом у праці «Антропологія нації-держави» у 1968 р., найбільш серйозні проблеми, які постають перед націями, частіше за все стосуються нематеріальних, невідчутних символів. Усі процвітаючі нації мають в своєму розпорядженні стрижневі символічні елементи, що є своєрідними критеріями для громадян у питаннях самоідентифікації, почуття гідності та самоповаги, «створюють моральну основу для суспільної участі у національній обороні, політиці, у функціонуванні соціальних та економічних інститутів» [20, с.159].

При вирішенні питання визначення власної ідентичності, керівництво новопосталої держави на чолі із С. Ніязовим намагалося поєднати дорадянські ісламські традиції з сучасними формами управління. З цією метою С. Ніязов у 2001 р. видав «Рухнаму» (книга духу – туркм.), в якій найбільш чітко проявилось прагнення правлячої еліти сучасного Туркменістану відшукати традиції національної державності та культури. Незважаючи на те, що трактування історії народів Туркменістану часом має тенденційний та заідеологізований характер, воно спрямоване на прискорення процесу консолідації туркмен в єдину націю, усвідомлення ними своєї спільної національної ідентичності. Зокрема, С. Ніязов зазначав: «Сьогодні ми, прийнявши естафету предків, зводимо свою нову державу, суть якої в цій спадковості... Віддавши належне всім попереднім державним утворенням, відродивши їхні історичні назви, держава відродила сам дух історії, воскресила дух нашого великого пращура Огуз-Хана» [21]. Тут, зі свого боку, відзначимо, що саме прославлення образу Огуз-Хана – збирача розрізнених туркменських племен – відображає потребу влади в консолідації туркменів у націю.

Таким чином, підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що при формуванні сучасної зовнішньої політики Туркменістану значне місце відводиться чинникам національного традиціоналізму. До таких чинників відносимо: значний ступінь присутності у житті Туркменістану регіонально-кланових зав'язків; вплив ісламу, як потужного духовно-культурного чинника, на зовнішньополітичну орієнтацію Туркменістану; прагнення правлячої еліти Туркменістану прискорити процес консолідації туркмен в єдину націю, усвідомлення туркменами своєї національної ідентичності.

Зазначені чинники, з одного боку, свідчать про намагання правлячої еліти Туркменістану при формуванні зовнішньої політики країни віднайти

свій власний шлях цивілізаційного, соціально-економічного та політичного розвитку, а з іншого, говорять про незавершеність у Туркменістані процесу формування власної національної ідентичності. Ці чинники активно використовуються у міжнародній діяльності сучасного Туркменістану для виправдання існування найжорсткішого в пострадянській Центральній Азії авторитарного режиму, а політика нейтралітету слугує своєрідним захистом цього режиму від спроб зовнішнього втручання.

Використані джерела та література:

1. Сколов В. Н. Страна в Каракумах (Туркменистан: на пути постоянного нейтралитета). – Одесса, 2002. – 162 с.
2. Соколов В., Бахтиев Р. Туркменістан: шлях до нейтралітету // Політичний менеджмент. – 2008. – С. 90–96.
3. Дипломатія Туркменбаши: через нейтралітет к новому миру. – Ашгабат, 2001. – 493 с.
4. Международные движения в Центральной Азии: События и документы / под. ред. А.Д. Богатурова. – М.: Издательство «Аспект Пресс», 2018. – 560 с.
5. Ляшенко Т. Трансформація політичних систем в країнах Центральної Азії: національний та регіональний аспекти. – К.: ІПіЕНД, 2011. – 288 с.
6. Кліпкова Г. О. Дієспроможність державних інститутів: пострадянський аспект: Дис. ... канд. політ. наук. – Х., 2016. – 176 с.
7. Collins K. The logic of clan politics. Evidence from the Central Asian trajectories // World politics. – Princeton, 2004. – Vol.56. – № 2. – P. 224–261.
8. Жангожа Р. Трансформація ідентичності нових незалежних держав в Центральній Азії в системі сучасних міжнародних відносин: Автореф. дис... д-ра політ. наук. – К., 2007. – 36 с.
9. Фисун А. А. Демократія, неопатримониалізм і глобальні трансформації. – Харків: Константа, 2006. – 352 с.
10. Нисневич Ю. Современный авторитаризм и коррупция // Мировая экономика и международные отношения. – 2017. – Т. 61. – № 1 – С. 108–120.
11. Як казково багатий газом та нафтою Туркменістан опинився біля розбитого економічного корита. 27.06.2017. – [Електронний ресурс]: <https://nv.ua/ukr/biz/economics/yak-kazkovo-bagatiy-gazom-ta-naftoyu-turkmenistan-opinivsyia-bilya-rozbitogo-ekonomichnogo-korita-1363721.html>
12. Центральна Азія в Індексі восприяття корупції. 25.01.2017. – [Електронний ресурс]: <http://theopenasia.net/articles/detail/tsentralnaya-aziya-v-indekse-voispriyatiya-korruptsii>
13. Зайдель М. І. Система особистих зв'язків у владі на пострадянському просторі // Гілея. – 2015. – № 93. – С. 205–209.
14. Незалежний Туркменістан: демодернізація / Р. Жангожа, Т. Метельова // Особливості

- суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору: монографія / за ред. А. Г. Бульвінського. – К. : ДУ «Ін-т всесвітньої історії НАН України», 2017. – С. 201–220.
15. Юлдашева Г. Центральная Азия в современных турецко-иранских отношениях // Центральная Азия и Кавказ. – 2014. – Т. 17. – Вып. 4. – С.44–50
 16. Мирзеханов В., Тюльпаков М. Туркменистан и исламский мир // Востоковедение и африканистика. – 2019. – №3. – С. 72–91.
 17. Князев А. Региональная стратегия Ирана в Центральной Азии – эволюция и приоритеты. 11.07.2011. – [Электронный ресурс]: <http://www.csef.ru/index.php/ru/political-geopolitical/project/484-iran-yesterday-today-and-tomorrow/1-stati/1663-irans-regional-strategy-in-central-asia-the-evolution-and-priorities>.
 18. Дорошко М. С., Шпакова Н. В. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 203 с.
 19. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. – К.: Основи, 1994. – 223 с.
 20. Бимен У. О. Формирование национальной идентичности в условиях мультикультурализма. На примере Таджикистана // Полис. – 2000. – № 2. – С. 156–160.
 21. Туркменбаши С. Рухнама. – Ашхабад: Туркменская государственная издательская служба, 2005. – 872 с.

УДК 94(474.2):316.722]:327 «20»

Орлова Т.В.

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ ЕСТОНІЇ

В статті розглядається значення культурно-історичних факторів далекого і не надто віддаленого минулого для сучасних процесів, зокрема для процесу євроінтеграції. Досвід невеликої за розмірами пострадянської держави у демократичному транзиті, що призвів до кардинальної зміни її становища на міжнародній арені, є вельми цінним для України.

Ключові слова: Естонія, радянський, пострадянський, реформи, зовнішньополітична орієнтація, Захід, європейська цивілізація, НАТО, Європейський Союз.

Орлова Т. В. Культурно-исторические предпосылки формирования внешней политики современной Эстонии

В статье рассматривается значение культурно-исторических факторов далекого и не столь отдаленного прошлого для современных процессов, в частности для процесса